

NOVINE

kmetijskih, obertnijskih in narodskih reči.

Izhajajo vsako sredo in saboto. Veljajo za celo leto po pošti 4 fl., sicer 3 fl.; za pol leta 2 fl. po pošti, sicer 1 fl. 30 kr.

Tečaj XII. V Ljubljani v sredo 8. marca 1854.

List 19.

Velika koristnost sončnice.

(Konec.)

Kakor smo povedali, je nar veči dobiček od sončnic olje, katero se dela iz njih zernja. Ni dobro prešati zernja za olje naravnost, ko je iz rože vzeto bilo, temoč, ko je bilo poprej posušeno, se dene v strojarski mlin, kjer se pira odlupuje ali stroji, da se oprosti debele lupine, ktera ga krije. Tako olupljeno zernje dá veliko več olja, ker oljnati delci se ne morejo vriniti v lupine; dá pa tudi lepšega in čistejšega olja, katero ne gori z dimom, ter jasnejši prihaja, bolj ko se stara.

Zraven žlahnega olja imajo pa sončnice še posebno vrednost, ktera se vidi iz tega:

1. Mlado, sočnato, olupljeno stebličje in nerazvito popje cvetlično, kader je lupinic in zernic očiščeno, se dá v prav okusne, artičokam podobne jedila pripraviti.

2. Perje sončnic, zeleno ali posušeno, daje prav tečno klajo kravam in drugim živinčetom. Ima pa sončnica tega perja toliko, da se ji ga brez škode en del zamore odvzeti preden je seme zrelo.

3. Stebla in pokrajine vejice so dobro paljivo (dobra kurjava). Pridobiti se dá tudi iz njih pepelik, ali se rabijo po kuhinskih vertih za količe.

4. Sončnica zares zemljo zlo izmolze, — ali odvzete soke v svojih sognjatih ostanjkih po gnoju po dvakrat povrača.

5. Sončnica je tudi čbela m jako prijetna. Kako daleč okoli morajo včasih pridne nabiravke medú in voska letati, da si sladke hrane naberejo; in kako daleč jo nosijo na dom! Posadite tedaj lepih sončnic okoli ulnjaka, in veseli bote vidili, kako se po sto čebelic na eno rožo vseda, nabiraje sladkega medú.

6. Zernje je kuretini jako ljuba piča; zoblje ga, da je kaj. Na Portugaljskem pečejo iz njega clo kruh in delajo pšeno, in v Ameriki ga žgejo in rabijo za kavo.

7. Olje od sončnic je tudi dobro za usnje; krepčá in ohrani ga. Rabiti se dá na čevlje, škornje in konjsko opravo. Ne razjeda in ne premehčuje tako, kakor lanéno in maslinje olje; ni neprijetnega duha, ko ribja mast.

8. Olje od sončnic je dobra svečava. Luč njegova je čista in svetla, brez dima in duha, ter gori — zavolj jačje masti — delj časa, ko maslinje olje. (lot šončničnega olja gori čez 3 ure, lot laškega olja nekaj čez 2 uri, lot lanénega pa le poldrugo uro.)

Ako se tedaj prerajta, koliko sodov olja po hišah in poslopih noter do naj revniše bajte se vedno požiga; ako se prerajta, da večí del tega olja iz ptujih dežel za cele sode dnarja k nam se vozi; ako to in drugo se prevdari: morali bi vendar ljudjé misliti, kako tolikšni porabi inostran-

skega blaga in domačega dnarja bi se moglo v okom priti.

Pomoč je pa najdena, ko bi obilo — sončnic sadili, ter upotrebovali od njih, kar imajo porabljivega v sebi. Po nasaditvi tega koristnega bilja bi zamogel prosti kmet ne le za hišo potrebnega paliva si napraviti, temoč prodajal bi ga tudi po mestih; dobival bi potrebne masti za jedila in gospodarske oprave, brez da bi krajcarja izdaval, in ko bi kmetovavci sploh tako ravnali — koliko lepega dnarja bi se prihranilo in ostalo doma!

J. Š.

Premišljevanje

narave in previdnosti božje v nji.

Poslovenil Mihael Verne.

Nepopolnost zemlje naše pri enaki stopnji mraza in gorkote.

Marsikteri meni, da bi bila zemlja raj, ako bi bilo po vsih krajih in vsih podnebjih enako merzlo in enako gorko, ako bi bila enaka rodovitnost in enaka razmera noči in dneva. Tako sodimo kratkovidni in sebični ljudjé.

Al postavimo, da bi bila zemlja po ti prazni sodbi napravljena; postavimo, da bi bila v vsih krajih na zemlji enaka gorkota in enak mraz: al bi imeli nje prebivavci več živeža, več vgodnosti in več veselja? To se dá tako malo misliti, da bi bila zemlja marveč naj revniši in nar neprijetniši prebivališče za vse stvari, ko bi jo bil Stvarnik napravil po naši volji.

Pri sedanji napravi zemlje je med vsimi stvarmi neskončna različnost. Kako enolična — brez prijetnosti in popolnosti bi bila pa zemlja, ko bi se ne verstili letni časi, svetloba in tema, mraz in gorkota! Koliko tisuč plemen rastlinskih in živalskih, ki se plodijo le v tacih deželah, ktere so njih naravi primerno gorke — bi pogrešali! Med toliko milioni mnogoverstnih stvari jih je malo, ki bi se ohranile v vsih okrajnah zemlje. V merzlih deželah se najdejo sploh le take stvari, ki v gorkih krajih obstati ne morejo. Gorke okrajne pa so večidel napolnjene s tacimi stvarmi, ki bi v merzlih krajih pod zlo šle. Pri povsod enaki gorkoti bi veliko veliko reči, in tedaj nar večja lepota in mnogoterost narave zginila. In koliko dobrega bi morali pri tem pogrešati! Ko bi vsaka dežela na zemlji enake pridelke rodila, kako bi se mogla zveza dežel ohraniti? kam bi prišla kupčija? kaj bi bilo z nekterimi rokodelstvi in umetnostmi? Kakošna bi bila z našimi vednostmi, ko bi nebena dežela prisiljena ne bila, z drugo v zvezi biti?

Ko bi bilo povsod tako gorko, kakor je v vročih podnebjih, kdo bi mogel vročino prenašati? Zakaj ker merzlejše okrajne toplejšim vedno jemljejo nekoliko gorkote, bi morala vročina, ako ki povsod enaka bila, veliko večja biti, ko je v vročih podnebjih. Ljudjé, živali in rastline bi silne vročine konec vzeli. Ko bi pa po vsi zemlji enaka stopnja in mera gorkote bila, bi bil zrak v vsih krajih enako visok in enako raztegnjen. S tem bi

bil zemlji eden nar znamenitiših uzrokov vetra odvzet. In kako nepopisljivo škodo bi to napravilo! Zrak, ki je poglavni pripomoček za ohranjenje našega življenja, bi bil nar hujši strup, ako bi ga vetrovi ne čistili. Enakost gorkote na zemlji bi kmalo kmalo bolezní in kugo napravila, in naš dozdevni raj bi se spremenil v puščavo in grozopolno zmešnjavo.

Očitna je tedaj tudi o tem roka modrega Stvarnika.

O Noriku in Noreji.

Spisal Davorin Terstenjak.

Drugi članek.

Zgodovinski pregled.

(Dalje.)

Besedo Vind najdemo pri starih pisateljih v zavezi Jul. Kako se ta zastavica reši? Mesto Vineta neki pisatelji imenujejo Volin, drugi Julin. Mesto Vindobona se piše tudi Juliobona. Korenika tega imena je sanskritska beseda ilá, kar spet pomeni zemljo, tellus, in kravo; odtod slavenska ila, ilovica, *ilús*, argilla. Iz sanskritske besede ila se izpeljuje il, rusinski vil, koroški vil in ul (plur. uliči). Glasnik v najdemo pred samoglasniki pogostoma predstavljen, na primer: uho in vuho, ože in vože, idra in vidra, okno in vokno, orati in vorati, tedaj vil, vol, vul (i = o primeri: rusinski kin, Big, namesto konj, Bog). Pred samoglasnik *i* stopi tudi večkrat glasniku v sorodni *h*, na primer: hiš, hič = iti (lužiški ¹⁾), hilati = ilati ²⁾), in tako se razjasnuje ime ilirskega vodja Hyllus, od kterege Apolloni ³⁾ govori, in ktero toliko pomeni kot Ilus, Il, Vil. Samoglasnik *i* pa predstavlja pogostoma glasnik *j*, na primer: ikra in jikra, iskra in jiskra ⁴⁾), *il* in *jil*, ilovka in jilovka. Ravno tako samoglasnik *u*, na primer: utro in jutro, užina in južina ⁵⁾); tako si razjasnimo ime Julius, Jul, ktero enako pomeni z imeni Hil, Il, Ol, vol, ul, vul. Ker stari pisatelji ime Vind prepisavajo v ime Jul, se mi verjetno zdi, da je beseda Vind bila starim Slavenom znana v pomenu bék (bék je pravilniše kakor bik, ker se glagol glasi bečati, ne pa bičati), in tako bi tudi zdaj razumeli razlog, zakaj južni Slaveni pravijo mestu Vindoboni tudi Beč ⁶⁾), in zakaj Vineta se tudi veli Julin in Volin. Korenike imen Hindu in Vind izpeljevati iz hi, liti, hu, politi, ali pa und teči, tedaj se verjetno dozdeva, da poznamenje Vind v pomenu bik je iz hi, hu ali und po ravno tisti analogiji nastalo, kakor ukš in ukšan, kakor ap, upis, up in op, gaus in γῆ, Gau, ilá zemlja, in ilá krava, tor in torišče. To izpeljevanje je po ostrih postavah jezikoslovja, in ker ga tudi mytologični dokazi podpirajo, gotovo ni daleč od resnice.

(Dalje sledi.)

Slovanski običaji.

Ženitovanje v Dalmaciji poleg turške meje.

(Dalje.)

Po tem ko svati odvečerjajo in vstanejo, se sedejo igračice in popevačice k večerji, starašina pa veli svatom, ki so za to, da grejo v kolo. To kolo vodi sam starašina, pesmi pa vodi tisti, ki naj bolj jih ume.

¹⁾ Dr. Miklosiĉ Slav. Lautlehre str. 501. — ²⁾ Janežič Slov. s. v. — ³⁾ „Hyllini et Bullini gens eadem. A bobus Bullinos de nominatos esse arbitror. Boves siquidem Hyllus in aciem eduxit contra Mentores Liburniae populos, quibuscum, ipse ut tradit Apollonius, pro bubus vel recuperandis vel adipiscendis egregie dimicans in proelio occubuit. Ex hujus belli causa nomen illis (Bullinis) inditum est Appol. IV. 539. Farlati Illy. Sacr. 2. 146. — ⁴⁾ Dr. Miklosiĉ Slavische Lautlehre str. 227. — ⁵⁾ Jarnik Etymologikon sub voce „užina“. — ⁶⁾ Pri rimskih in gerških pisa-

Ko pa igrati nehajo in trudni posedajo, se kaka pesmica ob gosle poje, tudi se igrajo igre vsakojake (razloĉne). Ko je že dōba v noĉ, gre vsaki k svoji hiši, pa izpali puško, kakor ondaj, kader so prišli.

Kakor pa doloĉi v ženinovi hiši domaĉin, kaj ima kdo iz med svatov biti, tako se postavi tudi v nevestini hiši, in njeni starašina se, na priliko, zove od doma, ženinov pa od svatov itd.

Ko se v jutro zazori, pokne pri ženinovi hiši troje topov. Na ta strel vstajejo svati in se oblaĉijo v naj lepšo pražnjo opravo. Ko se zberejo v ženinovi hiši vsi, jim starašina zapové vsesti se okoli mize na pregled: jeli so vsi na številu in spremni na odhod. Po tem jim veli: „Vidim, gospōda moja, hvala Bogu in bogorodici! da smo zdej vsi skup, ki smo bili sinoĉi od našega brata domaĉina imenovani, in vsi zdravi in nakinĉeni, veselega lica in serca; al priporoĉam vsakemu: ko se bomo zdaj na pot podali in prišli k uni sreĉni prijateljski hiši, da pazi slednji na svoj red, na svojo ĉast, dolžnost in poštenje; noben ne smé nobenega žaliti, ampak vsak naj se z vsakim bratovski sostane in pozdravlja, in da vsaki dá vsakemu mir in ljubav, kakor koga gré; tako bo nam vsim vse ljudno in pošteno“. Na te besede se vsi starašini zahvalivši priklonijo. Na to se pije žganje in kava, in jejo kake sladkarije. V tem se sostavijo v kolo pred hišo snahe in dekleta, in pojejo izmed družih pesem sledeĉo:

U ime Boga u ĉas dober!	Britke sablje pripasali,
Svatovi se so sobrali,	V sobolske kape se pokrili,
In lepo se nakinĉili,	Hitre konje zaigrali,
Vrane konje osedlali,	Po deklico odigrali.

Naslednjo pesem pristavljam tū zavolj imén tje do Brešĉ navadnih:

Mlada Stana sonce zaklinjala:	Ko me prašaš, da ti pravo povem.
„O tako ti moje sonce žarko!	Jaz sem danes preko Risna sjalo,
Tako sjalo, nikdar ne tamnelo!	In Kostove dvore obsijalo,
Al si danes preko Risna sjalo?	Vidilo sem svekra in svekervo,
Al si Kostu dvore obsijalo?	Žele dovest' v hišo si odmeno;
Si vid'lo mi svekra in svekervo?	Vidilo sem vse tvoje devere,
Ali želé dovest' si odmeno *)?	Vsi kujejo zlate ti perstane;
Al si vid'lo moje deverove?	Vidilo sem tvoje zaovice,
Al si vid'lo moje zaovice?	Kujejo ti sreberne cvetove;
Si vid'lo mi Kosta zaroĉnika?	Vidilo sem Kosta zaroĉnika,
Ali je zdrav? je mi vse veselo?	On ti je zdrav, vse ti je veselo
Ali so mu svati že sabrani?	Njemu vije zastava na dvorih,
Al se vije bandero na dvorih?	Tud' mu vodi kolo stara mati,
Al mu vodi kolo stara mati?	Vse sestrice kolo zaĉenjajo.
Ali sestre pesmi zaĉenjajo?*	In njemu so že zbrani svatovi,
Žarko sonce Stani odgovarja:	Gotovo ĉe po te, draga, priti“.
„O boga mi, moja lepa Stana!	

So postreženi svati z rakijo, kavo in sladkarijami, se spremlajo na pot (ako je nevestina hiša deleĉ, da se do obeda domú verniti ne morejo, kosijo doma, tam pa obedvajo); kolo jim pa zaĉne takole prepevati:

„U ime Boga, u ĉas dober sonce izteĉe!

Hajd! iz dvora starašina, doba ti je.

Konji so vam osedlani, ter vas ĉakajo,

Junaki pa oroženi ter vas gledajo;

Sreĉala vas dobra sreĉa, in gospodin Bog,

Sveti Peter in Nikola, božji angeli!

Kdo vam bi htel nahuditi, ne daj mu o Bog!“

In tako se ostalim svatom po redu popeva.

Ko grejo svati iz hiše po nevesto, se izpali nekaj topov. Po poti grejo kakor so imenovani eden za drugim, po tri korake narazen. Zastavnik vije zastavo na vse strani, drugi pa po redi streljajo, posebno kadar komu na glas zapoje izvoljeni pevec.

Kadar koga gredé sreĉajo, ga nudijo z žganjem (ta navada je tudi v Kostelu na Krajskem: ako le koga

teljih ima mesto Beĉ več imen; tako se nahaja pod imenom Vindobona, Vindomana, Juliobona, Fabiana itd. — Ravno tako ga današnji dan imenuje ĉeh Viden, Slovenec, Horvat in Madjar Beĉ, Krajne Dunaj. Obširniše o tem mestu bom govoril v članku „Panonia“.

Pis.

*) Ersatz, Vertretung.